

Прогнозування фінансової стійкості банківської системи

У статті досліджується сутність фінансової стійкості та фактори, що впливають на неї; розглядаються основні показники, які характеризують фінансову стійкість банків, та пропонується аналітична модель для прогнозування фінансової стійкості банківської системи.

Ключові слова: банк, банківська система, фінансова стійкість, прогноз, інтегральний коефіцієнт фінансової стійкості.

В статье исследуется суть финансовой устойчивости и влияющие на нее факторы; рассматриваются основные показатели, характеризующие финансовую устойчивость банков, и предлагается аналитическая модель для прогнозирования финансовой устойчивости банковской системы.

Ключевые слова: банк, банковская система, финансовая устойчивость, прогноз, интегральный коэффициент финансовой устойчивости.

This paper examines the nature of financial stability and factors affecting it, describes the main parameters characterizing the financial stability of banks and the proposed analytical model for predicting the financial stability of the banking system.

Keywords: bank, the banking system, financial stability, forecast, integral gain financial stability.

Постановка проблеми. У зв'язку з дестабілізацією банківського ринку під впливом зовнішніх і внутрішніх факторів значну роль відіграє забезпечення фінансової стійкості не лише для окремого банку, а й для всієї банківської системи. Проблема забезпечення та зміцнення фінансової стійкості банків присутня у розвинутих країнах ринкового типу та набула загальнонаціонального значення і для України, що значною мірою зумовлено специфікою розвитку вітчизняних банків. Саме тому забезпечення власної фінансової стійкості в умовах економічної глобалізації має бути обов'язком та основним стратегічним завданням кожного комерційного банку.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Дослідженням аналізу, оцінки та шляхам забезпечення фінансової стійкості банків значну увагу приділили такі зарубіжні науковці, як Р.Дж. Кемпбелл, Р.Л. Міллер, П.С. Роуз, Дж. Сінки, Г.С. Панова, Ю.С. Масленченков, О.Б. Ширінська, Л.В. Давидова. Цим аспектам приділяли увагу й вітчизняні вчені, зокрема О.Д. Вовчак, О.В. Дзюблюк, В.П. Пантелеєв, С.П. Халява, І.Є. Склеповий, Л.О. Примостка, Н. Шелудько, А.М. Герасимович, О.М. Петрук, О.В. Крухмаль, В.В. Коваленко, С.А. Свято, В.М. Кочетков та ін. Однак при цьому не-

достатньо уваги приділено самому механізму прогнозування фінансової стійкості банківської системи.

Незважаючи на те що банківська система України сьогодні є галуззю з високим рівнем автоматизації і комп'ютеризації, більшість банків не володіють методологією прогнозування своєї фінансової стійкості, тому виникає об'єктивна необхідність розробки окремої методики та моделі прогнозування фінансової стійкості.

Мета статті – дослідити сутність фінансової стійкості та фактори, що впливають на неї; розглянути основні показники, які характеризують фінансову стійкість банків, та запропонувати аналітичну модель для прогнозування фінансової стійкості банківської системи.

Виклад основного матеріалу. На даному етапі розвитку банківських систем в умовах глобалізації науковці не мають єдиної думки щодо визначення поняття «фінансова стійкість». Зокрема, В.В. Коваленко зазначає, що під фінансовою стійкістю банківської системи слід вважати її здатність у динамічних умовах ринкового середовища протистояти дії негативних зовнішніх та внутрішніх чинників, забезпечувати надійність збереження та повернення вкладів юридичних і фізичних осіб, захищати інтереси акціонерів та своєчасно виконувати власні зобов'язання з метою забезпечення фінансової безпеки держави [1, с. 8]. У дослідженнях російського вченого Ю.С. Масленченкова фінансова стійкість банку характеризує стан кредитної установи в ринковому середовищі, яке забезпечує цілеспрямованість його руху в сьогоденні та прогнозній перспективі і залежить від відповідності господарської діяльності нормативним узагальнюючим показникам, що синтезують характеристики економічних складових стійкості [2]. Окрім цього, зустрічається порівняння фінансової стійкості із надійністю, зокрема І.І. Микитчик стверджує, що фінансова стійкість – це частковий прояв фінансової надійності або характеристика терміну «надійність» [3, с. 169].

Заслуговує на увагу дослідження Н. Шелудько, в результаті якого сформульовано таке визначення: «...фінансова стійкість комерційного банку – це динамічна інтегральна характеристика спроможності банку як системи трансформування ресурсів та ризиків повноцінно (з максимальною ефективністю та мінімальним ризиком) виконувати свої функції, витримуючи вплив факторів зовнішнього та внутрішнього середовища» [4, с. 43]. Подібне трактування фінансової стійкості наводять І.Є. Склеповий [5], В.М. Кочетков [6], І.М. Васькович [7] та О.В. Крухмаль [8]. Проте з цим трактуванням можна погодитися лише частково, адже вже давно відомо, що одночасно

досягти максимальної ефективності та мінімального ризику в практичній діяльності неможливо.

На нашу думку, поняття «фінансова стійкість» характеризує здатність банку швидко повертатися до початкового фінансового стану після зупинення впливу, який вивів його з цього стану. Таким чином, можемо зробити висновок, що фінансова стійкість є основою фінансової стабільності та елементом системи управління фінансами банку, що визначає фінансово-економічний стан банківської установи та її надійність на фінансово-банківському ринку.

У той же час важливо розрізнити такі поняття, як «поточна фінансова стійкість» та «перспективна фінансова стійкість». Поточна фінансова стійкість – це ситуативна характеристика банку на момент проведення аналізу. Перспективна фінансова стійкість – це ймовірність того, що фінансові можливості банку протягом певного часу будуть відповідати певним критеріям, тобто ймовірність того, що банк проявить себе як стійкий у фінансовому плані [9, с. 60].

Слід відзначити, що на фінансову стійкість банківської системи впливає безліч факторів, які, залежно від якісних і кількісних характеристик їхнього впливу, мають як позитивне, так і негативне значення. Вони поділяються на фактори-стимулятори та фактори-дестимулятори. До стимуляторів відносять фактори, високі значення яких бажані з економічного погляду та свідчать про сприятливі умови для підвищення рівня конкурентоспроможності банку. До дестимуляторів належать фактори із протилежними якостями, однак унаслідок орієнтації банків на обслуговування певних цільових сегментів ринку банківських послуг одні й ті самі фактори можуть бути як стимуляторами, так і дестимуляторами [10, с. 43].

Зауважимо, що, на думку В.В. Рисіна, на зниження рівня фінансової стійкості вітчизняних банків можуть впливати такі фактори:

- зниження якості банківських активів;
- втрата довіри з боку вкладників;
- істотне падіння курсу національної валюти;
- зниження ліквідності;
- втрата баками власного капіталу;
- скорочення ресурсної бази банків;
- зростання процентних ставок;
- збільшення обсягів неповернутих валютних кредитів;
- складнощі із залученням нових інвестицій, зумовлені кризовими явищами на європейських фінансових ринках, та зниження кредитних рейтингів значної частини українських банків [11, с. 29–30].

До зазначених факторів В.В. Коваленко додає такі:

- високі ризики кредитування;
- залежність банківської системи від фінансового стану підприємств-позичальників;
- зростання ризиків, пов'язаних із фондовим ринком;
- проблеми з поверненням зовнішніх запозичень;
- рівень капітальної бази банківської системи та досить низька якість ресурсів;

- проблеми рефінансування банків;
- політичне втручання в діяльність банківської системи [1, с. 6].

Таким чином, до ризиків, які можуть призвести до зниження фінансової стійкості вітчизняних банків, належать:

- ймовірність зниження обсягу банківських депозитів;
- зниження обсягу кредитування реального сектору економіки;
- погіршення якості активів, у тому числі за рахунок зниження вартості цінних паперів в інвестиційних портфелях банківських установ, а також за рахунок збільшення частки проблемної заборгованості за кредитами;
- значні проблеми з ліквідністю внаслідок відпливу ресурсної бази із банківських установ;
- банки можуть стикатися з обмеженням можливостей рефінансування зовнішніх запозичень, примусовою пролонгацією грошових зобов'язань значної кількості позичальників через погіршення їх платоспроможності;
- зростання недовіри до банків між суб'єктами фінансового ринку за умови обмежених можливостей підтримки регулятором ліквідності великих банків.

Відмітимо, що для забезпечення фінансової стійкості банків досить важливим є узгодження управлінських фінансових рішень та досягнення певних пропорцій між усіма елементами механізму управління фінансовою стійкістю. Все це позитивно вплине на досягнення стратегічних фінансових цілей банку та підвищення його конкурентної позиції на фінансово-банківському ринку.

Варто зауважити, що однією з найважливіших характеристик, за якою ми можемо судити про фінансову стійкість окремого комерційного банку, є рівень його капіталізації, оскільки достатність капіталу – важливий індикатор фінансової стійкості будь-якого комерційного банку. Саме достатній обсяг власного капіталу забезпечує економічну самостійність, прибуткову діяльність на ринку банківських послуг, що в кінцевому підсумку позитивно позначається на фінансовій стійкості банківської установи. І хоча власний капітал банку займає незначну частку в загальній сукупності ресурсів банку, проте відіграє визначальну роль у процесі його діяльності. Окрім цього, за допомогою власного капіталу банки можуть нейтралізувати збитки, зберігаючи платоспроможність. У зв'язку з цим Е. Рід і Р. Коттер зазначають, що достатність капіталу – це «...здатність банку компенсувати втрати та попереджати банкрутство...» [12, с. 187]. З даного твердження випливає, що саме достатня величина власного капіталу дає банкові змогу функціонувати незалежно від наявних збитків. Тому, враховуючи інфляційні процеси, політичні нестабільності, розширення масштабів банківської діяльності та підвищення ризиків, комерційні банки повинні постійно збільшувати обсяг власного капіталу.

Отже, враховуючи все вищевикладене, можемо стверджувати, що фінансова стійкість – це характеристика фінансового стану банку, яка забезпечується високою част-

кою власного капіталу у загальній сумі фінансових ресурсів та відсутністю яскраво виражених фінансових диспропорцій.

З приводу цього відзначимо, що для швидкої оцінки фінансової стійкості банків доцільно використовувати основні показники достатності власного капіталу (табл. 1).

За наведеними показниками у табл. 1 розраховується інтегральний коефіцієнт фінансової стійкості шляхом ділення фактичних розрахованих значень коефіцієнтів на їх нормативні, користуючись при цьому адитивним принципом побудови загальної формули [8, с. 77]:

$$IK_{\phi c} = \sum_{i=1}^n \frac{K_i}{H_i}, \quad (1)$$

де $IK_{\phi c}$ – інтегральний коефіцієнт фінансової стійкості; K_i – фактичне розрахункове значення відповідного коефіцієнта; H_i – рекомендоване (нормативне) значення відповідного коефіцієнта.

Таким чином, за отриманими в результаті аналізу значеннями показників (табл. 2) та використовуючи запропоновану аналітичну модель (формула 1), здійснимо розрахунок інтегрального коефіцієнта фінансової стійкості банківської системи України у табл. 3.

Отже, як показують результати табл. 3, до початку 2009 року простежується чітка тенденція зростання інтегрального коефіцієнта фінансової стійкості банківської системи України, проте надалі аналізований показник починає знижуватись, що є свідченням зниження фінансової стійкості, вочевидь пов'язаної з фінансовими потрясіннями та проблемами, які спостерігалися протягом 2009–2010 років у вітчизняній банківській системі. І навіть на 01.01.2013 українським банкам не вдалося наблизити інтегральний коефіцієнт фінансової стійкості до його середнього значення за 2004–2013 роки.

Зауважимо, що для розрахунку прогнозного значення інтегрального коефіцієнта фінансової стійкості банківської системи необхідно обчислити стандартні відхилення всіх зазначених коефіцієнтів у табл. 1. В результаті чого аналітична модель для розрахунку прогнозу оцінки фінансової стійкості матиме такий вдосконалений вигляд:

$$IK_{\phi c \text{ прогноз}} = \sum_{i=1}^n \frac{\overline{K_i} - \sigma_{K_i}}{H_i} \quad (2)$$

Таблиця 1. Основні показники, які характеризують фінансову стійкість банку [13, с. 244]

Коефіцієнт	Методика розрахунку	Рекомендоване значення
K1 (Коефіцієнт надійності)	K1 = Власний капітал / Зобов'язання * 100%	>25%
K2 (Коефіцієнт фінансового важеля)	K2 = Зобов'язання / Власний капітал	>3
K3 (Коефіцієнт участі власного капіталу у формуванні активів)	K3 = Власний капітал / Активи * 100%	>10%
K4 (Коефіцієнт використання власного капіталу в основних засобах)	K4 = Основні засоби / Власний капітал * 100%	<50%
K5 (Коефіцієнт захищеності дохідних активів власним капіталом)	K5 = Власний капітал / Дохідні активи * 100%	>25%
K6 (Мультиплікатор капіталу)	K6 = Активи / Власний капітал	<10
K7 (коефіцієнт покриття власним капіталом проблемних кредитів)	K7 = Власний капітал / Проблемні кредити	>1

Таблиця 2. Фактичні значення показників, необхідні для розрахунку інтегрального коефіцієнта фінансової стійкості банківської системи України, на 1 січня*

Показник	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
K1	14,75	15,89	13,51	14,30	13,13	14,78	15,05	17,12	17,30	17,68
K2	6,78	6,29	7,40	6,99	7,61	6,77	6,64	5,84	5,78	5,66
K3	12,85	13,71	11,90	12,51	11,61	12,88	13,08	14,62	14,75	15,02
K4	49,64	47,51	45,64	43,59	40,40	32,29	32,51	28,72	25,34	23,50
K5	16,06	16,95	13,97	14,08	12,88	13,66	14,35	15,75	16,23	20,72
K6	7,78	7,29	8,40	7,99	8,61	7,77	7,64	6,84	6,78	6,66
K7	5,15	5,86	7,53	9,55	10,95	6,62	1,65	1,62	1,96	2,33

* Розраховано автором на основі даних [14, 15].

Таблиця 3. Фактичне значення інтегрального коефіцієнта фінансової стійкості банківської системи України на 1 січня*

Коефіцієнт	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
K1/H1	0,59	0,64	0,54	0,57	0,53	0,59	0,60	0,68	0,69	0,71
K2/H2	2,26	2,10	2,47	2,33	2,54	2,26	2,21	1,95	1,93	1,89
K3/H3	1,29	1,37	1,19	1,25	1,16	1,29	1,31	1,46	1,47	1,50
K4/H4	0,99	0,95	0,91	0,87	0,81	0,65	0,65	0,57	0,51	0,47
K5/H5	0,64	0,68	0,56	0,56	0,52	0,55	0,57	0,63	0,65	0,83
K6/H6	0,78	0,73	0,84	0,80	0,86	0,78	0,76	0,68	0,68	0,67
K7/H7	5,15	5,86	7,53	9,55	10,95	6,62	1,65	1,62	1,96	2,33
IK ϕ c	11,70	12,32	14,04	15,94	17,35	12,72	7,76	7,61	7,89	8,39
Середнє значення IK ϕ c	11,57									

* Розраховано автором на основі формули 1 і даних табл. 2.

Таблиця 4. Розрахунок прогнозного значення інтегрального коефіцієнта фінансової стійкості банківської системи України на 2014 рік*

Показник	Середнє значення за 2004–2013 роки $\bar{X}$	Стандартне відхилення $\sigma = \sqrt{\frac{1}{N} \sum_{i=1}^N (x_i - \bar{X})^2}$	Прогноз інтегрального коефіцієнта фінансової стійкості на 2014 рік
K1	15,35	1,51	7,63
K2	6,58	0,64	
K3	13,29	1,13	
K4	36,91	9,10	
K5	15,47	2,15	
K6	7,58	0,64	
K7	5,32	3,22	

* Розраховано автором на основі формули 2 і даних табл. 2.

Використовуючи запропоновану формулу 2, розрахуємо прогнозне значення інтегрального коефіцієнта фінансової стійкості банківської системи України на 2014 рік (табл. 4).

Таким чином, прогноз свідчить про зниження інтегрального коефіцієнта фінансової стійкості вітчизняних банків у 2014 році, тому банківським установам слід звернути особливу увагу на збільшення суми власного капіталу.

Зауважимо, що запропонована прогнозна модель оцінки фінансової стійкості банківської системи може бути використана і для аналізу фінансової стійкості окремих банків або їх певних груп.

Загальна динаміка інтегрального коефіцієнта фінансової стійкості банківської системи України з урахуванням прогнозу відображена на рисунку.

Слід відзначити, що для забезпечення фінансової стійкості і стабільності банківських установ необхідно здійснювати:

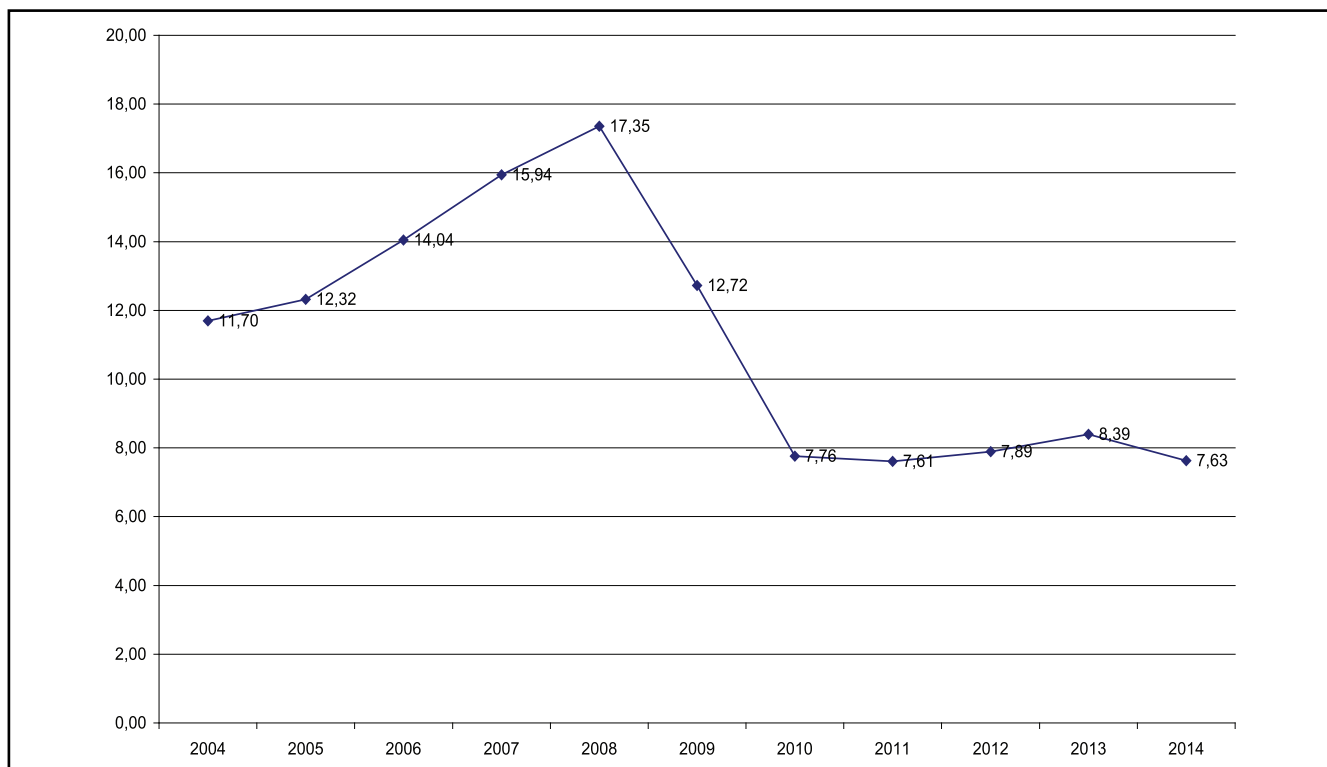
- підтримку ціни грошових ресурсів відповідно до дохідності вкладень у реальне виробництво;

- диверсифікацію структури банківської системи як на державному, так і на регіональному рівні, тобто забезпечити відповідність структури банківської системи структурі реального сектору економіки шляхом формування різних за розміром банківських установ;

- координацію грошових потоків з виробничими потоками, виходячи з того, що основні виробничі сили і виробничий апарат та інші джерела економічного зростання знаходяться в регіонах;

- надання комплексу формальних інституціональних обмежень діяльності вітчизняних банківських установ щодо спроможності мобільної адаптації до постійно змінливих зовнішніх умов економічного розвитку держави та світової спільноти.

Загалом заходи з підвищення фінансової стійкості банківської системи, підтримки ліквідності, відновлення довіри до банків стануть запорукою відновлення дії механізму перерозподілу тимчасово вільних коштів в економіці на користь

Динаміка інтегрального коефіцієнта фінансової стійкості банківської системи України з урахуванням прогнозу на 2014 рік

фінансування інвестиційних проектів, проектів із розширенням та активізації виробництва, а також забезпечення процесів детінізації економіки і фінансової стабілізації.

Висновки

Таким чином, враховуючи усе вищевикладене, можемо стверджувати, що фінансова стійкість банку – це головна умова його існування та активної діяльності. Вона формується під впливом об'єктивних та суб'єктивних факторів і оцінюється за допомогою як окремих показників, так і зведених комплексних показників, які лежать в основі рейтингових оцінок діяльності банків. Для забезпечення фінансової стійкості комерційні банки мають застосовувати прогресивні методи, що спрямовані на підвищення рівня своєї капіталізації, поліпшення якості активів та фінансового менеджменту, а також оптимізацію управління активами і зобов'язаннями. Дані методи мають забезпечити такі умови функціонування комерційного банку, за яких його взаємодія з навколишнім середовищем не суперечила б специфіці банку як особливого грошово-кредитного інституту та його ролі в соціально-економічному розвитку держави.

Отже, застосування запропонованої прогностичної моделі оцінки фінансової стійкості банків дозволить підвищити якість її оцінки та приймати на основі результатів аналізу виважені рішення щодо кредитування, встановлення кореспондентських відносин, а також визначати місце банку в банківській системі для розробки фінансово-економічної стратегії його подальшого розвитку.

Список використаних джерел

1. Коваленко В.В. Стратегічне управління фінансовою стійкістю банківської системи: методологія і практика: монографія / В.В. Коваленко. – Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2010. – 228 с.
2. Масленченков Ю.С. Финансовый менеджмент банка: учеб. пособ. для ВУЗов / Ю.С. Масленченков. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2003. – 399 с.

3. Микитчик І.І. Порівняльний аналіз методик рейтингової діяльності банків / І.І. Микитчик // Регіональна економіка. – 2007. – №3. – С. 167–173.

4. Шелудько Н. До визначення фінансової стійкості комерційного банку / Н. Шелудько // Вісник НБУ. – 2000. – №3. – С. 40–43.

5. Склеповий І.Є. Складові стійкості комерційного банку / І.Є. Склеповий // Фінанси України. – 2002. – №5. – С. 138–143.

6. Кочетков В.М. Організація управління фінансовою стійкістю банку в ринкових умовах: монографія / В.М. Кочетков. – К.: Вид-во Європейського університету, 2003. – 300 с.

7. Васькович І.М. Забезпечення фінансової стійкості банків України в умовах ринку: автореф. дис. канд. екон. наук / І.М. Васькович. – Л.: НАН України, Ін-т регіон. дослідж., 2006. – 19 с.

8. Крухмаль О.В. Оцінка фінансової стійкості як динамічної характеристики банку / О.В. Крухмаль // Вісник Української академії банківської справи. – 2007. – №1(22). – С. 75–78.

9. Міщенко С. Сутність економічного капіталу та його роль у забезпеченні фінансової стійкості банку / С. Міщенко // Вісник НБУ. – 2008. – №1. – С. 58–64.

10. Вовк В.Я. Забезпечення фінансової стійкості банківської системи в умовах кризи / В.Я. Вовк, Ю.В. Дмитрик // Науковий вісник: Фінанси, банки, інвестиції. – 2011. – №2. – С. 41–44.

11. Пацера М.М. Світова фінансова криза та її наслідки для банківської системи України / М.М. Пацера // Вісник НБУ. – 2009. – №1. – С. 28–33.

12. Рид Э. Коммерческие банки / Э. Рид, Р. Коттер, Э. Гилл, Р. Смит. – [Пер. с англ. В. Лукашевича и др.] – Под общ. ред. В. Лукашевича. – М.: Прогресс, 1983. – 501 с.

13. Лисенок О.В. Практикум з курсу «Аналіз банківської діяльності»: навч. посібник / О.В. Лисенок. – К.: КНЕУ, 2010. – 307 с.

14. Основні показники діяльності банків України на 1 січня 2008 року // Вісник НБУ. – 2008. – №2. – С. 25.

15. Основні показники діяльності банків України на 1 січня 2013 року // Вісник НБУ. – 2013. – №2. – С. 50.

УДК 336.232

О.М. ЯРЕМЕНКО,

здобувач, ст. викладач, Національний університет ДПС України

Економічна природа платежів за користування природними ресурсами

У статті розглянуто економічну сутність платежів за природокористування, оскільки ресурсні платежі відіграють вагомую роль у формуванні фінансових ресурсів бюджетів, які в подальшому використовуються для стимулювання раціонального використання і охорони природних об'єктів. Досліджено проблемні аспекти та реалії природоресурсного оподаткування в Україні.

Ключові слова: природні ресурси, плата за ресурси, ресурсне оподаткування, ресурсні платежі, лісові ресурси, лісове господарство.

В статье рассмотрена экономическая суть платежей за природопользование, поскольку ресурсные платежи играют важную роль в формировании финансовых ресурсов бюджетов, которые в дальнейшем используются для стимулирования рационального использования и охраны природных объектов. Исследованы проблемные аспекты и реалии природоресурсного налогообложения в Украине.

Ключевые слова: природные ресурсы, плата за ресурсы, ресурсное налогообложение, ресурсные платежи, лесные ресурсы, лесное хозяйство.